

Hur visste man 1780 att brandsprutor fanns att köpa?

I samband med montering av Filipstads gamla spruta funderade jag på den tidens marknadsföring. Efter att staden brunnit ner 1777 beslutades att köpa en stor och en mindre pumpspruta¹. Men hur visste man vad som fanns?

Flera organisationer hade vid denna tid uppgifter att utveckla och sprida kunskap om vetenskapliga rön och uppfinningar för samhället behövde förbättras så att Sverige blev ett rikare land. Bergskollegium bildades 1637 och Kungliga vetenskapsakademien 1739. De senare skulle bland annat ta fram nyttig kunskap för lantbruket. Akademien gav ut almanackor som fick stor spridning och innehöll råd och anvisningar om olika ämnen. Kungliga modellkammaren (1754) – tidigare Christoffer Polhems Laboratorium mechanicum från 1697.

Postverket inrättats 1636 och blev ett nav i informationsflödet. En rikspostmästare gav dessutom ut ”Ordinari Post Tijdender” som länge var landets enda dagstidning. Efter hand blev den ”Post- och Inrikes Tidningar”. Tidningen skulle trycka ”korta sammandrag och kommunicera vad som till rikets förkovring är tjänligt och även till nytta för kommersen”. Det var lokala postmästare som samlade in nyheterna och där förekom notiser om större olyckor. Prenumeranter var ett fåtal i samhällets ekonomiska toppskikt.

”Ordinare post-tijdender” skrev den 16 mars 1680 om en eldsvåda i Hamburg den 17 februari samma år. *Elden hade kommit lös hos en bagare, det blåste stark storm och det hela tedde sig ganska farligt men igenom Guds hjälp och tidigt framtagna instrument för släckning lyckades man begränsa olyckan till tvenne hus. Till eldens släckande gjorde de nästan nyuppfunna så kallade slangsprutorna stor tjänst. De är över måttan goda och snabba att bruka så man törs säga att elden där två sprutor finns, ej skall få stor framgång, där Gud eljest icke synnerlig straffa vill och vatten nog inte vid handen är. Om någon av tidningens läsare vill skaffa en sådan apparat så är uppfinnaren Cassper Hasel boende här i staden.*

Städernas lokala råd hade prenumeration och många läste samma tidning. Alla postkontor hade ett exemplar av Post- och Inrikes Tidningar och kontoren fungerade som nyhetskällor. Kyrkbesök var också viktigt för att få nyheter och från predikstolen spreds information om lagar och lokala regler.

Christoffer Polhem 1661-1751 startade 1716 ”Daedalus Hyperboreus” som var landets första tekniska och vetenskapliga tidskrift. Hans produkter från Stjernerund marknadsfördes i broschyrer som även kom som bilagor i ”Stockholmske kungörelser”. Läsarna kunde beställa katalogblad med prisuppgifter för olika urverk och lås. Detta var första gången någon skickade ut reklam och broschyrerna kunde vara tjockare än tidningen som i övrigt mest innehöll officiella meddelanden från staten.

Stockholms Weckoblad innehöll den 1 oktober 1776 ett brev daterat Ramshyttan;

Under det bergmästaren Eric Bergenfeldt förliden höst genomreste så väl denna som de övriga under dess jurisdiktion lydande bergslagen, för att genom goda anstalter och förbättringar efter varje bergslags särskilda omständigheter, söka vidtaga vidare mått och författningar, som kunde göra bruksdriften för dem mer lönande och mindre besvärlig, förehöll även bergmästaren bergsmännen i Ramshytte by, huru de snart de, i anseende därtill att utom hyttan, flera smedjor ligga i byn, kunde och borde befara att genom eldsvåda, ej allenast lida skada på hus och hem utan även få se kyrkan

¹ Båda finns i Storfors Spruthus. Den stora är intakt – den lilla saknar pumpkar.

gå alldeles förlorad, varför bergmästaren uppmuntrade och förmådde att förskaffa sig en vattenspruta, vartill kostnaden av kyrkan och alla i byn varande verken skulle proportionellt utgiva.

Efter denna överenskommelse bestyrde bergmästaren själv om sprutans förfärdigande och uppsändande samt då bergstinget i detta år i mitten av maj hölls uti Ramshytte by, provades sprutan och intressenterna underrättades huru den borde skötas och vid tillstötande olycka brukas och nyttjas.

Uti vilken lycklig stund detta skedde visade sig snart då den 6e därpå följande juni elden ifrån den sk Prästsmedjan fattade tag i ett mitt emot beläget kolhus och genom det starka blåsvädet så tilltog uti kolbädden att ej allenast taket stod i ljusan låga, utan även till en stor del antände ett därintill beläget, så väl som ett tvärs över vägen på andra sidan varande kolhus. Elden var häftig och stormen bland de starkare men genom sprutans hastiga tillskaffande och verkan dämpades elden så alldeles att inom två timmar var all fara avvärjd och Ramshytte by, mitt uti vilken denna smedja står, såg sig med detsamma äntligen befriad ifrån, att med Askersunds stad, på samma dag och timma, dela ett lika ömkligt öde².

Att efter rykten om flera timade olyckor och odrägliga skador börja bli varsam och tänka på medel till sin egen "konservation" är väl berömvärdt ehuru ej så ovanligt. Att förutse och i tid vaka för sin och andras räddning utmärker otvivelaktigt mera nit, mera ömhet och mera omtanke.

1782 bildades Allmänna Brandförsäkringsverket. De tecknade brandförsäkring på fast egendom i städer och på landet. Detta gällde större hus, egendomar, järnbruk, smedjor, sågverk, kyrkor och andra offentliga byggnader. Ursprungligen hade man en ombudsorganisation runt om i landet. Dessa ombud spred kunskap om brandsprutor och brandskydd.

Det fanns kanaler för marknadsföring. Ledande personer i städer, socknar mm läste det mesta som skrevs. Bergmästare hade tillsyn gruvor, hyttor och hamrar i sitt område (Bergslag) och där var brandskyddet viktigt och ingick i tillsyn och rådgivning.

Underlag

- Annonstens historia i Sverige intill år 1700 av Waldemar von Sydow
- Staffan Rodhe – kommentarer i nyutgåva (2018) av "Daedalus Hyperboreus" som innehåller Christoffer Polhems försök mm beskrivna av Emanuel Swedenborg
- Tekniska Museet (utdrag äldre tidningar och tips om källor)
- Nytt, kunskap och jämlikhet - jordbrukskunskap i Sverige 1772-1794. Uppsats av Erik Wiklund Institutionen för idé- och lärdomshistoria vid Uppsala universitet

Värmlands Brandhistoriska Klubb augusti 2022

Björn Albinson, sekreterare

² Den 6 juni 1776 drabbades Askersunds stad av en stor stadsbrand där de flesta husen ödelades.